

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.43.04>

Кропивницький М. О.

ПРИНЦИП ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ПРИНЦИП ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розкриваються зміст і концептуальні характеристики принципу забезпечення дотримання пропорційності при здійсненні соціального захисту як принцип забезпечення соціального захисту населення України. Вказано, що соціальна інфраструктура як обов'язкова умова повноцінного функціонування суспільно-економічної системи має опорою саме належне організовану систему соціального захисту.

Підкреслено, що з метою реалізації соціальної функції будь-яка держава, що вважається соціальною, створює систему соціального захисту, функціонування якої повинно сприяти створенню й забезпеченню умов соціально безпечного буття верств населення, що вважаються соціально вразливими. За умов сучасних глобалізаційних та інших викликів система соціального захисту не завжди спроможна виконувати свої завдання, тому перед населенням, яке перебуває у кризових ситуаціях і залишається без належної підтримки з боку держави, постає питання щодо її здатності вважатися соціальною й такою, що не лише ефективно збирає податки й інші обов'язкові збори, але й справедливо, ефективно й добросовісно перерозподіляє їх на благо суспільства. Власне, ефективне функціонування системи соціального захисту гальмує відсутність комплексної концептуально-стратегічної основи, а також неналежного рівня нормативно-правового забезпечення, відповідно, вирішальним чинником за таких умов постає належна реалізація основоположних (вихідних) засад – принципів забезпечення соціального захисту.

Визначено, що принцип пропорційності є однією зі складових принципу верховенства права, яка застосовується у судовій практиці з питань захисту соціальних прав людини. Акцентовано на необхідності для законодавця при ухваленні законів щодо забезпечення соціально-економічних прав людини й громадянина дотримуватися принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави.

Ключові слова: верховенство права, правопорядок, соціальна держава, соціальна допомога, соціальне страхування, фінансові можливості.

Постановка проблеми. Осмислення феномену соціального захисту, питань відпрацювання належного механізму його реалізації в контексті соціального прогресу безумовно потребує відповідного теоретичного підґрунтя. Концептуальним у цьому плані виступає аналіз принципів забезпечення соціального захисту населення України. Відповідно, *метою* статті є проаналізувати роль і місце принципу забезпечення дотримання пропорційності при здійсненні соціального захисту серед принципів забезпечення соціального захисту населення України, зокрема й з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження як правового явища соціального захисту, так і його принципів присвячували свої праці В. Я. Буряк, В. В. Гладкий, О. В. Епель, А. М. Колодій, М. В. Савчин та низка інших учених, водночас динаміка розвитку соціально-забезпечувального законодавства актуалізує потребу подальшого наукового осмислення розвитку системи, структури й принципів забезпечення соціального захисту. До того ж у фаховій і науковій літературі вкрай мало уваги присвячено розгляду принципу пропорційності у сфері захисту соціальних прав людини.

Виклад основного матеріалу. Термін «принцип» із латинської мови (лат. *principium* – основа, начало) за своїм семантичним значенням тотожний українським словам «основа», «засада», тобто принципи права – це такі засади, вихідні положення, на яких ґрунтується право як система норм. Вони є основою права [1, с. 130].

Принцип/начало (гр. ἀρχή, лат. *principium*) – те, що починає, і те, що керує, причому обидва ці сенси поєднані в одному слові як у грецькій, так і латинській мовах; це породжувальний елемент буття чи/і відправний пункт пізнання [7, с. 101].

Принцип як самостійна юридична категорія розглядається як теоретичне узагальнення найбільш загального, типового, те, що виражає закономірності існування й розвитку, ядро цілісного системного утворення. За спостереженням А. М. Колодій, принципами права є «такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з його соціальними основами – тими закономірностями суспільного життя, на яких дана правова система побудована і які вона закріплює» [8, с. 21].

Соціальний захист, що об'єктивується у практичній дійсності в рамках національної системи соціального захисту, є елементом правопорядку, що сприяє забезпеченню правопорядку в соціальній сфері. Ця властивість соціального захисту в Україні обумовлена тим фактом, що будь-які дії та рішення із забезпечення соціальної безпеки заходами соціального захисту, а також організаційно-правові та інші відносини (процедури) стосовно формування й реалізації політики соціального захисту ґрунтуються на принципах права та на нормах чинного законодавства.

Принципами права загалом є «об'єктивно наявні закономірності, виявлені (усвідомлені) та сформульовані як фундаментальні (основоположні) ідеї (ідеали), що для забезпечення юридичної визначеності конкретизуються загальними вимогами імперативного (субімперативного) характеру (зазвичай закріплених у законодавчих актах чи в інших формах права), а за своїм призначенням – забезпечують цілісність правової системи і правовий порядок загалом (у процесі нормотворчої діяльності, реалізації норм права та законодавства, визначення правомірності актів, виражених у діяннях і документах), будучи «координатами» панування права» [2, с. 190]. З огляду на відповідні об'єктивні закономірності, властиві й соціальному захисту як невід'ємній частині правової системи України, принципи соціального захисту поділяються на наступні групи:

1. *Загальноправові принципи*, що містять вимоги, врахування і виконання яких піз час розробки й реалізації режиму соціального захисту в державі дає змогу такому режиму функціонувати як органічна частина правопорядку, відповідаючи меті й завданням права загалом і в соціальній сфері зокрема. До таких засадничих ідей слід віднести: 1¹) принцип верховенства права; 1²) принцип людиноцентризму; 1³) принцип законності; 1⁴) принцип правової рівності (недискримінації); 1⁵) принцип справедливості.

2. *Спеціальні принципи соціального захисту*, перелік яких складають принципи соціального права, трудового права, сімейного права, житлового права та ін., які стосуються забезпечення стану соціальної безпеки у всіх сферах буття людини: 2¹) соціальної справедливості; 2²) соціальної відповідальності; 2³) соціальної солідарності; 2⁴) свободи праці; 2⁵) гідної праці; 2⁶) гармонійної стабільності трудових правовідносин; 2⁷) позитивної дискримінації; 2⁸) розумного пристосування.

3. *Особливі принципи соціального захисту*, які дають змогу соціальному захисту досягати своєї мети та виконувати для цього відповідне коло завдань із забезпечення соціальної безпеки. Групу таких засадничих ідей складають наступні принципи: 3¹) соціального страхування; 3²) соціальної допомоги; 3³) адресності; 3⁴) адаптивності (насамперед, як засада, що дозволяє пристосовувати заходи соціального захисту до мети [5] і завдань [4] соціальних прав, які задовольняються заходами соціального захисту; 3⁵) адекватності соціального захисту потребам забезпечення соціальної безпеки; 3⁶) незворотності соціального захисту; 3⁷) системності й комплексності; 3⁸) наукової обґрунтованості [6, с. 23-25].

Отже, окреслені принципи: 1) ґрунтуються на фундаментальних правах і потребах осіб (груп осіб) у соціальній сфері; 2) впливають із міжнародно-правових актів, актів національного законодавства та з наявних нині суспільних цінностей, а також є призмою, крізь яку інтерпретуються норми цих актів, відбувається трансформація суспільних цінностей. Принципи соціального захисту тісно пов'язані з нормативно-правовою основою такого захисту, що закономірно, адже такі засадничі ідеї, як виявлені й доведені об'єктивно наявні закономірності, є «важливою частиною механізму правового регулювання та правового життя суспільства, на основі якої будується вся система права» [3, с. 188].

Осмислення конгломерату принципів соціального захисту може дозволити сформуванню нових підходів до проблем формування належної матеріальної основи забезпечення відпрацювання таких підходів до турботи громадян, що потребують соціальної допомоги, які відповідають рівню цивілізації XXI століття. Саме такий підхід повинен лежати в основі нових підходів для вирішення цієї проблеми, відповідно, з огляду на динаміку й перспективи розвитку державної політики в сфері соціального захисту, одним із пріоритетних принципів забезпечення соціального захисту населення України є принцип забезпечення дотримання пропорційності при здійсненні соціального захисту.

Загалом принцип пропорційності означає легітимність втручання у приватну автономію індивіда на основі закону, що має бути зумовлено необхідністю у демократичному суспільстві задля досягнення легітимної мети за допомогою адекватних, сумірних засобів, які не можуть посягати на сутнісний зміст прав і свобод людини [18, с. 130]. Відповідно до принципу пропорційності, орган державної влади не може накладати на громадянина обов'язки, крім випадків, коли вони є суворо необхідними в суспільних інтересах для досягнення мети заходу. Як зазначає М. Савчин, у рамках принципу пропорційності частково вирішується проблематика співвідношення економічного аналізу права, в основі якого лежить визначення затрат щодо забезпечення прав, та ціннісного підходу, який передбачає аналіз застосування правил з урахуванням балансу публічних інтересів, хоча щодо нього (принципу) існують різні точки зору, оскільки він розглядається як методологічний інструментарій обмеження державної влади, та як підстава для обмеження людських прав [18, с. 559-560].

Принцип пропорційності можна сформулювати так: індивідуальний тягар покладатиметься на особу державним правовим актом лише тією мірою, яка необхідна для досягнення певної легітимної та суспільно необхідної мети [10, с. 45]. Принцип пропорційності (сумірності) обмеження основних прав забезпечує обґрунтований і легітимний характер обмежень основних прав, при цьому прерогатива визначення придатності обмеження основних прав визначається лише законодавцем (ані урядом, ані правосуддям): будь-яке втручання у свободу дій громадянина допустимо настільки, наскільки це необхідно в рамках мети, що переслідується в публічних інтересах; міра обмеження не повинна супроводжуватися надмірним тягарем [10, с.с. 54-55, 162].

Принцип пропорційності визнає Європейський суд з прав людини, який розтлумачив окремі положення Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод: «обмеження на свободи, що гарантуються Конвенцією, мають бути «пропорційні легітимній меті, яка переслідується цими обмеженнями», а також «між засобами, що обираються, легітимною метою та встановленням відповідних обмежень має існувати розумне пропорційне співвідношення», оскільки «в основі всієї Конвенції лежить пошук справедливого балансу між загальними інтересами суспільства і вимогами щодо захисту основних прав індивіда». Державне втручання має бути розумно необхідне для досягнення переслідуваної легітимної мети, для чого необхідне дотримання двох основних вимог: 1) загальнодоступність, яка передбачає інформованість громадянина про застосування саме цього закону до конкретних дій і обставин; 2) чітка сформульованість норми закону тією достатньою мірою, яка необхідна громадянину для регулювання своєї поведінки, а в разі надання йому кваліфікованої консультації – розумного передбачення наслідків певної дії [10, с. 48].

Обов'язок держави захищати основоположні права є підставою для юридичного закріплення певних повноважень органів публічної влади, іншими словами, нормативне закріплення повноважень органів влади призначене для реалізації основоположного конституційного рішення щодо утвердження й забезпечення прав людини державою. Нормативність означає, що право є системою абстрактних прав, що власне є компонентою розуміння законності, а також ядром розуміння компетенції органів влади, які мають справедливо здійснювати алокацію ресурсів для вирішення питань публічного значення. При цьому не у всіх країнах соціальні права знаходять своє конституційне закріплення, оскільки вони формулюються від позитивних обов'язків держави та принципу соціальної держави. Як слушно зазначає М. Савчин, доволі істотні впливи соціалістичного права на конституційне закріплення економічних, соціальних

і культурних прав вимагає від Конституційного Суду України витонченої техніки інтерпретації та інколи заганяє законодавця в глухий кут, що особливо помітно на прикладі права на соціальний захист [18, с. 657]. Власне, принцип пропорційності – одна з неодмінних складових принципу верховенства права. Попри вкрай широку, граничну оціночність принципу пропорційності, він іноді знаходить застосування у судовій практиці з питань захисту соціальних прав людини. Як зазначає П. М. Рабінович, коли у щорічних законах України про її бюджет на відповідний рік відтерміновувалася дія узаконених раніше пільг певних категорій громадян і до Конституційного Суду України надходили подання стосовно порушення у такому випадку вимог ч. 3 ст. 22 Конституції України, то КСУ протягом декількох років погоджувався з такою позицією авторів подання, але згодом настав момент, коли зазначений орган, отримавши в черговий раз аналогічне конституційне подання, зайняв протилежну позицію, пославшись на принцип пропорційності з урахуванням недостатності, обмеженості фінансових можливостей держави у відповідному році [11, с. 93]. Отже, розглянемо цю колізію детальніше.

Як слушно зазначає О. Панкевич, соціальна держава покликана забезпечити гідне життя індивіда, реальні гарантії соціальних і культурних прав, вирівнювати й збалансувати відмінності в суспільстві [9, с. 21]. Принцип соціальної державності накладає певні обов'язки на органи публічної влади та державних агентів (незалежних регуляторів) при здійсненні певних заходів щодо забезпечення доступу до соціальних послуг і допомоги. На думку Конституційного Суду України, «ознаками України як соціальної держави є соціальна спрямованість економіки, закріплення та державні гарантії реалізації соціальних прав громадян, зокрема їх прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень (статті 46, 48) тощо. Це зобов'язує державу відповідним чином регулювати економічні процеси, встановлювати і застосовувати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян» [15, п. 4.1(4)]. КСУ вважає, що «приписи статті 3 Конституції України зобов'язують державу обґрунтовувати законодавче регулювання, зокрема, у вирішенні питань соціального захисту відповідних категорій громадян» [13, п. 2.1(2)]. Така вимога якості законодавчого регулювання є проявом поваги до прав людини з боку держави. Підтримувальні дії держави зумовлені метою запобігання та усунення дискримінації: «Держава може встановлювати певні відмінності щодо рівня соціального захисту [осіб, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС], однак визначені законом відмінності не повинні: допускати жодних невинуватених винятків із конституційного принципу рівності, містити ознак дискримінації при реалізації зазначеними особами права на соціальний захист, а обґрунтування механізму нарахування соціальних виплат має відбуватись із урахуванням критеріїв пропорційності та справедливості» [13, п.п. 2.1(2), 2.1 (18)].

Оскільки йдеться про підтверджувальні дії з боку держави щодо забезпечення рівного доступу до благ кожного, що є необхідною умовою для справедливої алокації ресурсів, то це питання також зачіпає публічні фінанси, зокрема: «однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України, виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості» [16, п. 2.2 (9)].

КСУ наголосив, що позитивний обов'язок держави при забезпеченні соціального захисту «по суті, вимагає від неї вжити заходів підтримчої дії (affirmative action) з огляду на те, що йдеться про обов'язок захисту державою однієї з найуразливіших верств населення, яка того потребує» [14, п. 2.5.1 (7)]. На думку КСУ, «позитивні обов'язки держави у сфері соціального захисту полягають, зокрема, у належному вноормуванні відносин у цій сфері. Механізм законодавчого регулювання пенсійного забезпечення відповідатиме конституційним приписам у разі, коли він забезпечуватиме ефективне функціонування системи захисту життя, здоров'я й гідності людини та створить легальне підґрунтя для реалізації людиною, яка потребує соціального захисту, її фундаментаальних прав і свобод» [17, п. 5.4 (1-2)].

При цьому слід зазначити, що КСУ сформулював підхід, за яким соціальний захист не охоплює пільги й компенсації, оскільки вони встановлюють виключення із загального правила щодо обов'язку держави здійснювати соціальний захист: «Верховна Рада України, виходячи з існуючих фінансово-економічних можливостей держави та з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства, має змогу запроваджувати, змінювати, скасовувати або поновлювати такі пільги, оскільки вони не мають фундаментального характеру, а отже, не можуть розглядатися як конституційні права, свободи та гарантії їх реалізації» [12].

Відтак цілком поділяємо думку, що законодавець при ухваленні законів щодо забезпечення соціально-економічних прав людини і громадянина повинен додержуватися принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави [19, с. 101]. У Конституції України не всі соціальні права мають конкретне зазначення обов'язків держави щодо їхнього забезпечення: судовому захисту та забезпеченню підлягають лише ті конституційно чи законодавчо закріплені соціальні права, стосовно яких передбачено конкретні позитивні дії держави (наприклад, право кожного, хто працює, на відпочинок). Соціальні права, які визначені у цілому, реалізуються за наявності у державі економічних ресурсів (наприклад, право кожного на житло). Отже, через нехтування державою принципом пропорційності при законодавчому забезпеченні соціальних прав громадян відбувається нераціональне використання бюджетних коштів у соціальній сфері [19, с. 102].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, одним з визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є додержання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян, фінансовими можливостями держави та гарантуванням права кожного на достатній життєвий рівень, що, зокрема, зафіксовано в низці правових позицій Конституційного Суду України. Іншими словами, держава може брати на себе зобов'язання у соціальній сфері відповідно до її соціально-економічних можливостей, при цьому не порушуючи конституційного права громадян на достатній життєвий рівень, що вкрай важко в умовах, коли зобов'язання у сфері соціального забезпечення населення випереджають фінансові можливості держави. З огляду на реалії сьогодення й за умов реалізації принципу забезпечення дотримання пропорційності при здійсненні соціального захисту з'явиться підґрунтя для вирішення наступних проблем: 1) соціального захисту ветеранів війни та їхніх родичів і близьких; 2) переорієнтації структури зайнятості населення у зв'язку зі зміною демографічного древа та структури українського населення з урахуванням міграційного чинника; 3) зміни структури національної економіки, яка неминуче буде посилювати свою мілітарну складову, на основі якої за кластерним принципом зміниться структура зайнятості населення; 4) мілітарний чинник переорієнтував алокацію ресурсів на цілі обороноздатності України, задля чого мають кардинально покращитися адміністративні послуги та якість *good governance* (доброго врядування).

Використана література:

1. Бурак В. Я. Правовий механізм захисту трудових прав та законних інтересів працівників : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 440 с.
2. Гладкий В. В. Нормування трудових прав осіб з інвалідністю: перспективи використання в Україні досвіду США. Формування сучасної парадигми розвитку суспільства : колективна монографія. Х.: Новий курс, 2022. С. 172–194.
3. Епель О. В. Доктрина захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. К., 2020. 437 с.
4. Епель О. В. Завдання конституційних соціальних прав людини і громадянина. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 Т. 4. С. 88–93.
5. Епель О. В. Мета конституційних соціальних прав людини і громадянина. *Юридична наука*. 2019. № 4. С. 70–75.
6. Епель О. В. Система соціального захисту в Україні як чинник формування соціальної держави: стан, проблеми та стратегія розвитку : монографія. К. : Видавництво Людмила, 2023. 196 с. Бібліогр.: с. 139–186.
7. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. Том перший. Вид. друге, виправл. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 576 с.

8. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. К. : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
9. Панкевич О. З. Соціальна держава: проблеми теорії. Львів, 2004. 183 с.
10. Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції : монографія. За заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород : вид-во УжНУ «Говерла», 2015. 320 с.
11. Рабінович П. Соціальні права людини: концептуально-методологічні аспекти інтерпретації. С. 91–93. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ, 2020. 424 с.
12. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22 травня 2018 року № 5-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 4. Ст. 12.
13. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобирия Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 25 квітня 2019 р. № 1-р(II)/2019. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 3. Ст. 15.
14. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 7 квітня 2021 р. № 1-р (II)/2021. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 3. Ст. 7.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 2 Закону України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності) від 17 березня 2005 р. № 1-рп/2005. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 1. Ст. 3.
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012. *Офіційний вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 11. Ст. 422.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) від 23 грудня 2022 р. № 3-р/2022. *Вісник Конституційного Суду України*. 2023. № 1-2. Ст. 7.
18. Савчин М. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар): монографія. К.: Юрінком Інтер, 2024. 680 с.
19. Северінова О. Проблемні питання захисту соціальних прав людини в Україні. С. 100–103. *«Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції»* (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. 424 с.

References:

1. Burak, V. Ya. (2021). *Pravovyi mekhanizm zakhystu trudovykh prav ta zakonnykh interesiv pratsivnykiv: monohrafiia* [Legal mechanism for protection of labor rights and legitimate interests of employees: monograph]. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
2. Hladkyi, V. V. (2002). *Normuvannia trudovykh prav osib z invalidnistiu: perspektyvy vykorystannia v Ukraini dosvidu SShA. Formuvannia suchasnoi paradyhmy rozvytku suspilstva: kolektyvna monohrafiia* [Standardization of labor rights of persons with disabilities: prospects of using US experience in Ukraine. Formation of the modern paradigm of social development: a collective monograph]. Novyi kurs [in Ukrainian].

3. Epel, O. V. (2020). *Doktryna zakhystu konstytutsiinykh sotsialnykh prav liudyny i hromadianyna v Ukraini* [The doctrine of protection of constitutional social rights in Ukraine] [Doktorska dysertatsiia] [PhD thesis] [in Ukrainian].
4. Epel, O. V. (2018). *Zavdannya konstytutsiinykh sotsialnykh prav liudyny i hromadianyna* [The task of the constitutional social rights of a person and a citizen]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 4(2), 88–93 [in Ukrainian].
5. Epel, O. V. (2019). *Meta konstytutsiinykh sotsialnykh prav liudyny i hromadianyna* [The purpose of the constitutional social rights of a person and a citizen]. *Yurydychna nauka*, (4), 70–75 [in Ukrainian].
6. Epel, O. V. (2023). *Systema sotsialnoho zakhystu v Ukraini yak chynnyk formuvannia sotsialnoi derzhavy: stan, problemy ta stratehiia rozvytku: monohrafiia* [The system of social security in Ukraine as a factor in the formation of the social state: state, problems and development strategy: monograph]. Vydavnytstvo Liudmyla [in Ukrainian].
7. *Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei (2-he vyd.)* [European Dictionary of Philosophy: Lexicon of Untranslatables]. (2011). DUKh I LITERA [in Ukrainian].
8. Kolodii, A. M. (1998). *Pryntsypy prava Ukrainy: monohrafiia* [Principles of the law of Ukraine: monograph]. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
9. Pankevych, O. Z. (2004). *Sotsialna derzhava: problemy teorii* [Social state: problems of theory] [in Ukrainian].
10. Savchyn, M. V. (Red.). (2015). *Publichne uriaduvannia, prava liudyny i demokratiia: rehionalnyi zriz yevrointehratsii: monohrafiia* [Public governance, human rights and democracy: a regional slice of European integration: a monograph]. Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [in Ukrainian].
11. Rabinovych, P. M. (2020). *Sotsialni prava liudyny: kontseptualno-metodolohichni aspekty interpretatsii* [Human social rights: conceptual and methodological aspects of interpretation]. In *Sotsialni prava ta yikh zakhyst administratyvnyim sudom* (s. 91–93) [in Ukrainian].
12. Rishennia Velykoi palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 49 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 12 rozdil I Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy» vid 28 hrudnia 2014 roku № 76-VIII vid 22 travnia 2018 roku № 5-r/2018 [Decision of the Grand Chamber of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 49 People's Deputies of Ukraine regarding compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Clause 12 of Section I of the Law of Ukraine "On Amending and Recognizing Some Legislative Acts of Ukraine as Having Lost their Validity" dated December 28, 2014 No. 76-VIII of May 22, 2018, No. 5/2018]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [Herald of the Constitutional Court of Ukraine]. 2018. № 4. P.12 [in Ukrainian].
13. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy za konstytutsiinymy skarhamy Skrypky Anatoliia Volodymyrovycha ta Bobyria Oleksiia Yakovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastynty tretoi statii 59 Zakonu Ukrainy «Pro status i sotsialnyi zakhyst hromadian, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobylskoi katastrofy» vid 25 kvitnia 2019 r. № 1-r(II)/2019 [The decision of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine on the constitutional complaints of Skrypka Anatoly Volodymyrovych and Bobyr Oleksiy Yakovych regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of part three of Article 59 of the Law of Ukraine "On the Status and Social Protection of Citizens Affected by the Chernobyl Disaster" dated April 25, 2019. No. 1-r(II)/2019]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [Herald of the Constitutional Court of Ukraine]. 2019. № 3. P. 15 [in Ukrainian].
14. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu hromadianyna Ukrainy Diachenka Oleksandra Mykolaiiovycha ta inshykh hromadian Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) pidpunktu 13 punktu 4 rozdil I Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy» vid 28 hrudnia 2014 roku № 76-VIII vid 7 kvitnia 2021 r. № 1-r (II)/2021 [The decision of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional complaint of the citizen of Ukraine Oleksandr Mykolayovych Dyachenko and other citizens of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of subsection 13, paragraph 4 of section I of the Law of Ukraine "On Amending and Recognizing Some Legislative Acts as Having Lost their Validity" of Ukraine" dated December 28, 2014 No. 76-VIII dated April 7, 2021 No. 1-p (II)/2021]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [The Herald of the Constitutional Court of Ukraine]. 2021. № 3. P. 7 [in Ukrainian].

15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 47 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyn pershoi, druhoi statii 2 Zakonu Ukrainy «Pro rozmir vneskiv na deiaki vydy zahalnooboviazkovooho derzhavnogo sotsialnoho strakhuvannia» (sprava pro nadannia dopomohy po tymchasovii nepratsездatnosti) vid 17 bereznia 2005 r. № 1-rp/2005 [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 47 People's Deputies of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of parts one and two of Article 2 of the Law of Ukraine "On the Amount of Contributions to Certain Kinds of Mandatory State Social Insurance" (the case of providing assistance for temporary of incapacity) dated March 17, 2005 No. 1-pp/2005]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [The Herald of the Constitutional Court of Ukraine]. 2005. № 1. P. 3 [in Ukrainian].
16. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen statii 1, chastyn pershoi, druhoi, tretoi statii 95, chastyny druhoi statii 96, punktiv 2, 3, 6 statii 116, chastyny druhoi statii 124, chastyny pershoi statii 129 Kontytutsii Ukrainy, punktu 5 chastyny pershoi statii 4 Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy, punktu 2 chastyny pershoi statii 9 Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy v systemnomu zviazku z okremymy polozhenniamy Konstytutsii Ukrainy vid 25.01.2012 r. № 3-rp/2012 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of the board of the Pension Fund of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Article 1, parts one, two, three of Article 95, part two of Article 96, points 2, 3, 6 of Article 116, part two of Article 124, part one Article 129 of the Constitution of Ukraine, Clause 5 of the first part of Article 4 of the Budget Code of Ukraine, Clause 2 of the first part of Article 9 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine in systematic connection with certain provisions of the Constitution of Ukraine dated January 25, 2012 No. 3-pp/2012]. *Ofitsiinyi visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [The official gazette of the Constitutional Court of Ukraine]. 2012. № 11. P. 422 [in Ukrainian].
17. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Mosiurchaka Vasyliia Ivanovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) pidpunkt u 1 punktu 2 rozdil XI «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» vid 10 hrudnia 2015 roku № 889-VIII (shchodo harantii sotsialnoho zakhystu derzhavnykh sluzhbovtziv) vid 23 hrudnia 2022 r. № 3-r/2022 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional complaint of Vasyl Ivanovich Mosyurchak regarding compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of subparagraph 1 of paragraph 2 of Chapter XI "Final and Transitional Provisions" of the Law of Ukraine "On Civil Service" dated December 10, 2015 No. 889-VIII (regarding guarantees of social protection of civil servants) dated December 23, 2022 No. 3-p/2022]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [The Herald of the Constitutional Court of Ukraine]. 2023. № 1-2. P. 7 [in Ukrainian].
18. Savchyn, M. (2024). *Konstytutsiia: liudy ta instytutsii (SWOT-komentar): monohrafiia* [The Constitution: People and Institutions (SWOT Commentary): Monograph]. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
19. Severinova, O. (2020). Problemni pytannia zakhystu sotsialnykh prav liudyny v Ukraini [Problematic issues of protection of social human rights in Ukraine]. *Sotsialni prava ta yikh zakhyst administratyvnym sudom* (p. 100–103) [in Ukrainian].

Kropyvnytskyi M. O. The principle of ensuring proportionality in the implementation of social security as a principle of providing social security for the people of Ukraine

In this article the content and conceptual characteristics of the principle of ensuring proportionality in the implementation of social security as a principle of ensuring social security of the people of Ukraine are revealed. It is indicated that the social infrastructure as a necessary condition for the full functioning of the socio-economic system is supported by a properly organized social security system.

It is emphasized that in order to implement the social function any state considered to be social creates social security system which functioning should contribute to the creation and provision of conditions for a socially safe existence of considered to be socially vulnerable strata of population. Under the conditions of modern globalization and other challenges, the social security system is not always able to fulfill its tasks, therefore the population which remains without adequate support from the state in crisis situations is faced with the question of its ability to be considered social and one that not only effectively collects taxes and other mandatory fees, but also fairly, efficiently and virtuously redistributes them for the benefit

of society. Actually, the effective functioning of the social security system is hindered by the lack of a complex conceptual and strategic basis, as well as an inadequate level of regulatory and legal support, accordingly, the decisive factor under such conditions is the proper implementation of the basic (initial) principles – the principles of ensuring social security.

It is determined that the principle of proportionality is one of the components of the principle of the rule of law which is used in judicial practice on the protection of social human rights. Emphasis is placed on the need for the legislator to adhere to the principle of proportionality between the social security and the financial capabilities of the state when adopting laws to ensure the social and economic rights of a person and a citizen.

Key words: *rule of law, law and order, social state, social assistance, social insurance, financial capabilities.*